

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розкрито засадничі основи функціонування електронних карт, їх класифікацію і типи. Розглянуто комплексний підхід до впровадження міжнародних платіжних систем, а також з'ясовані принципи їх роботи в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: платіжна система, електронні гроші, безготівкові розрахунки.

I. Вступ. Розвиток платіжних систем характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки, переходом до нових платіжних інструментів і нинішніх технологій платежів. Однією із найбільш сучасних є використання «електронних грошей», що широко залучаються в обіг і стають важливим елементом фінансової інфраструктури економічно розвинутих країн. Електронні гроші — це замітники справжніх грошей, платоспроможність яких (як і всі інші їх властивості) повинна гарантуватися державою та її фінансовими інститутами. Вони існують в електронних записах на спеціальних пристроях і можуть переходити від одного власника до іншого у вигляді електронних повідомлень.

II. Постановка завдання. Організація електронних розрахунків з використанням пластикових карток набагато переважає платежі готівкою, оскільки досягається значна економія на витратах обігу.

Широкому застосуванню подібних розрахунків сприяє розгалужена мережа банків, а також зацікавленість держави в їхньому розвитку з метою інтеграції до міжнародних платіжних систем, дія яких базується на функціонуванні платіжних карток. Пластикові картки - узагальнюючий термін, котрий позначає усі види карток, які розрізняються за призначенням, набором наданих з їх допомогою послуг, а також своїми технічними можливостями й організаціями, що їх випускають. Найважливіша особливість усіх пластикових карток (незалежно від рівня їх досконалості) полягає у тому, що на них зберігається визначений набір інформації, який використо-

вується у різних прикладних програмах. У сфері грошового обігу пластикові картки є одним із прогресивних засобів організації безготівкових розрахунків. Тут, у цій системі, вони стають особливим класом знарядь платежу, що можуть мати властивості як дебетових, так і кредитних інструментів.

III. Результати. Міжнародні платіжні системи відіграють особливо важливу роль в організації функціонування карткових розрахунків. Вони розробляють загальні правила, обов'язкові для всіх учасників системи, проводять аналіз операцій і координують її діяльність, акумулюють ресурси для застосування нових технологій і створення гігантських комунікацій, що забезпечують швидкий і надійний обмін фінансовою інформацією. До сучасних платіжних систем відносяться VISA International, MasterCard International, American Express, Diners Club International, JCB International, що значно відрізняються як за кількістю банків-учасників, так і за кількістю емітованих платіжних карток.

VISA International на сьогодні є найбільш помітною міжнародною платіжною системою як за кількістю карток, так і за оборотами. Вона побудована за принципом асоціації фінансових організацій з різних країн. Організаційний принцип - неприбуткова корпорація, зареєстрована в США (штат Делавар). Члени асоціації є водночас її співвласниками (понад 19 тисяч членів - найбільших світових фінансових організацій). Керуючий орган - Рада Директорів, яка обирається з числа найбільш активних членів (залежно від обсягу операцій і числа випущених карток) і яка затверджує президента.

Україна відноситься до регіону Центральної і Східної Європи, Близького Сходу і Африки. Штаб-квартира регіональної ради директорів знаходиться у Лондоні. Президент регіону - пані Ганна Кобб [7].

Mastercard International - консорціум, який складається з двох компаній: американської MasterCard і європейської EuroCard. Платіжна система є другою на світовому ринку. Внутрішня побудова компанії аналогічна *Visa* - це асоціація, члени якої є власниками. Європейський центр знаходиться у Бельгії (Ватерлоо).

American Express - третя за величиною компанія на ринку пластику. Вона була організована більше 100 років тому і спочатку спеціалізувалася на кур'єрських перевезеннях, пізніше почала займатися організацією туристичних поїздок і наданням різних послуг мандрівникам, у тому числі і фінансових («дорожні чеки», а потім і пластикові картки). Спеціалізація на ринку надання послуг мандрівникам зберігається і нині. Компанія є акціонерним товариством, акції якої котуються на нью-йоркській біржі. Штаб-квартира знаходиться в Нью-Йорку, а Європейський офіс - у Брайтоні. Картки *American Express* приймаються в 3,5 млн. підприємств по всьому світі (основне спрямування на авіаквитки, готелі, ресторани, дорогі магазини, прокат автомобілів).

Участь у міжнародних платіжних системах має такі особливості:

- одержання доступу до передових і гнучких технологій, що дозволяють надавати клієнтам найрізноманітніші послуги;
- значний вступний внесок;
- необхідність утримати великий обсяг страхових депозитів у закордонних банках;
- обмежений ринок клієнтів і місць обслуговування, що робить подібні проекти досить складними, капіталомісткими і потребують детальної розробки.

З розвитком міжнародних платіжних систем з'явилися різні види пропонуваного пластикових карток, які різняться за своїм призначенням, функціональними і технічними характеристиками. Існує безліч ознак, за якими можна класифікувати картки міжнародних платіжних систем:

1. За матеріалом, з якого вони виготовлені:

- паперові (картонні), пластикові, металеві.
- Нині по суті повсюдного поширення набули пластикові картки. Однак для ідентифікації її власника часто використовуються її паперові (картонні) аналоги, запаєні в прозору плівку. Це - ламіновані картки. Ламінування є до-

волі дешевою та легкодоступною процедурою, і тому якщо картка використовується для розрахунків, то з метою підвищення захищеності від підробок застосовують більш досконалу і складнішу технологію виготовлення карток із пластику. На відміну від металевих карток, пластик легко піддається термічній обробці і тиску (ембосуванню), що дуже важливо для персоналізації картки перед видачею її клієнту.

2. За основою механізму розрахунків розрізняють:

- двосторонні системи, що виникли на базі двосторонніх угод між учасниками розрахунків, за умов яких власники карток можуть використовувати їх для покупки товарів у замкнених мережах, контрольованих емітентом карток (універмаги, бензоколонки і т.д.);
- багатобічні системи надають власникам карток можливість купувати товари у кредит у різних продавців і організацій сервісу, що визнають ці картки як платіжний засіб; багатобічні системи очолюють національні асоціації банківських карток, а також компанії, що випускають картки туризму і розваг (наприклад, *American Express*).

3. За видами проведених розрахунків:

- кредитні картки, які пов'язані з відкриттям кредитної лінії у банку, що дає можливість власнику скористатися кредитом при покупці товарів та при отриманні касових позичок;
- дебетові картки призначені для одержання наявних у банківських автоматах чи для отримання товарів з розрахунком через електронні термінали. Гроші при цьому списуються з рахунку власника картки в банку;
- «електронний гаманець» - тип карток, призначений для використання готівки, внесеної на саму картку, при оплаті товарів і послуг. Платіжна спроможність таких карток зумовлена визначеною сумою, якщо власник карти попередньо вносить її емітенту чи його агенту.

Схеми проходження платежів при використанні кредитних і дебетних карток принципово розрізняються. Це 2 різних види платіжних інструментів, кожний з яких має власні особливості і характеристики. У світовій практиці особливо широкого застосування набули кредитні платіжні картки. Однак цей вид послуг доступний не кожному рядовому клієнту. Перед тим, як відкрити позичковий рахунок, банк ретельно вивчає платоспро-

можність і кредитну історію претендента, який при згоді банку на видачу картки здобуває ряд переваг, що не може надати дебетова картка.

4. За характером використання:

- індивідуальна картка, що видається окремому клієнту банку (вона може бути «стандартною» чи «золотою») одночасно. Останні призначені для осіб з високою кредитоспроможністю й одночасно передбачають пільги для користувачів;

- сімейна картка, видається членам родини, які уклали контракт, і несуть відповідальність за рахунок;

- корпоративна картка видається організації (фірмі), яка на її основі може видати індивідуальні картки певним особам. Відповідальність перед банком за корпоративний рахунок несе організація, а не власники індивідуальних корпоративних карток;

- картки туризму і розваг приймаються сотнями тисяч торгових та сервісних підприємств у цілому світі для оплати за товари і послуги, а також надають власникам різні пільги за бронювання авіаквитків, номерів у готелях, одержання знижок на ціни за товар, страхування;

- чекові гарантійні картки видаються власнику поточного рахунку в банку для ідентифікації чекодавця і гарантії платежу за чеком. Картка базується на кредитній лінії, що дозволяє власнику рахунку користатися кредитом після овердрафту.

5. За способом запису інформації на картку:

- графічний запис - найпростіша форма запису інформації, він і дотепер використовується у всіх картках, включаючи найбільш технологічно вишукані;

- ембусовані - нанесення даних на картці у вигляді рельєфних знаків, що дозволило значно швидше оформляти операцію оплати картою, роблячи на ній відбиток сліпа;

- штрих-кодування застосовувалося до винаходу магнітної смуги й у платіжних системах поширення не отримало;

- кодування на магнітній смузі: картка має на зворотній стороні магнітну смугу, де записані дані, необхідні для ідентифікації особистості власника картки при її використанні у банківських автоматах та електронних терміналах торгових закладів;

- мікросхема (чип) вмонтована в картку і складається із запам'ятовуючих пристроїв для заощадження інформації (картки пам'яті). Смарт-карти (інтелектуальні картки) зовні

схожі на карти пам'яті, але в їхню мікросхему включений мікропроцесор, що є комп'ютером і здатний обробляти інформацію, записану в запам'ятовуючих пристроях;

- лазерний запис (оптичні картки) має велику місткість, ніж картки з мікросхемою, але дані на них можуть бути записані тільки 1 раз. Запис і вчитування інформації робиться спеціальною апаратурою з використанням лазера. У банківських технологіях нині не отримали помітного поширення.

6. За належністю до установи-емітента:

- банківські картки, емітент яких - банк чи консорціум банків;

- комерційні картки, що випускаються нефінансовими установами;

- картки, випущені організаціями, чією діяльністю безпосередньо є емісія їх пластикових різновидів і створення інфраструктури для їхнього обслуговування.

7. За територіальною належністю:

- міжнародні - ті, що діють у більшості країн;

- національні, ті, що функціонують у межах будь-якої держави;

- локальні, ті, що використовуються на певній території держави;

- карти, що діють в одній конкретній установі.

8. За часом використання: термінові (обмежені яким-небудь тимчасовим проміжком, іноді з правом пролонгації) і безстрокові.

Усе різноманіття представлених (рис 1.) карт міжнародних платіжних систем надає можливість вибрати оптимальний варіант, що буде щонайкраще відповідати меті, яка переслідується під час придбання картки.

Суб'єкти ринку звертання пластикових карток поділяються на основні і другорядні.

До основних суб'єктів системи картокових розрахунків відносяться:

- **банк-емітент** - банк-член платіжної системи, що надає в розпорядження своєму клієнту платіжний інструмент на підставі підписаної з ним угоди: робить аналіз кредитоспроможності та фінансового стану клієнта, емісію карток, авторизацію, а за необхідності - підготовку і відправлення власнику картки виписки з указівкою сум і термінів погашення заборгованості, проводить роботу з клієнтами.

- **банк-еквайер** - уповноважений банк (член платіжної системи), який робить первинну обробку трансакцій (сукупності операцій, що

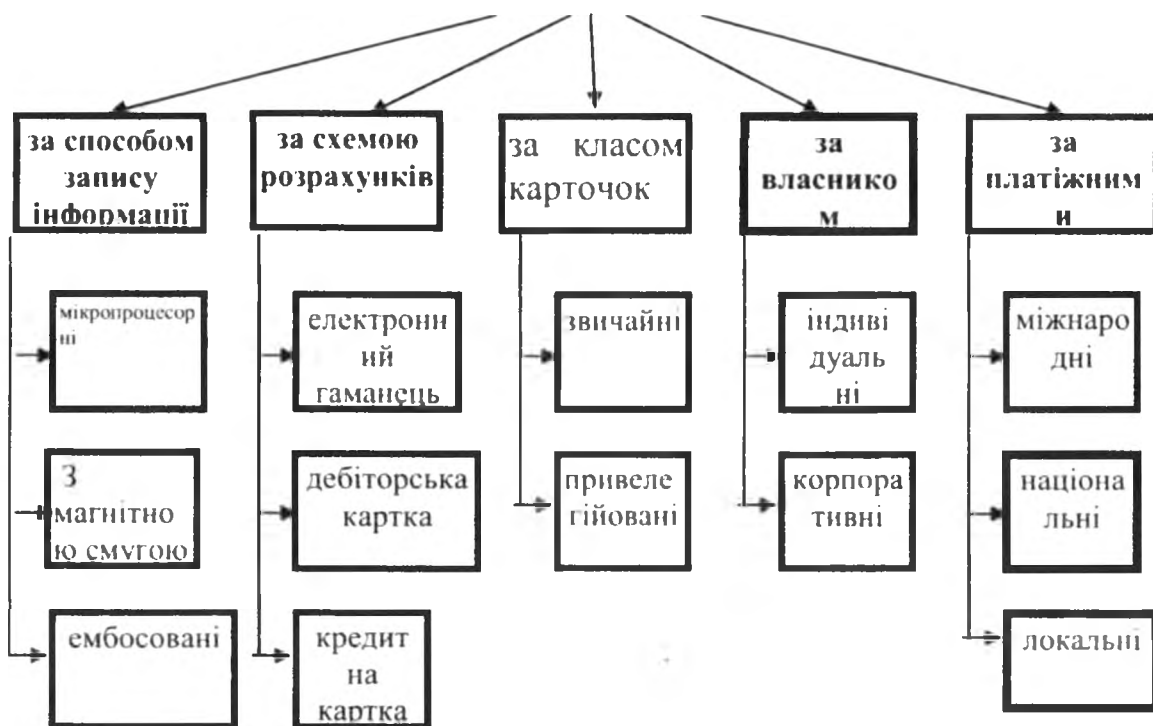

Рис 1. Види банківських платіжних карток

супроводжують взаємодію власника банківської платіжної карти з платіжною системою при здійсненні платежу згідно з банківською платіжною картою чи при отриманні готівки) і бере на себе проведення з комерсантами, що знаходяться у сфері його діяльності, увесь спектр операцій з картами.

- **комерційні організації, установи (продавці)** - особи, що надають товари чи послуги, які користувач оплачує за допомогою карти.

- **розрахунковий банк** - уповноважений банк, що здійснює взаєморозрахунки між членами платіжної системи, де останні відкривають кореспондентські рахунки.

- **процесинговий центр** - технологічна ком-

панія, що забезпечує інформаційну взаємодію між учасниками системи.

- **власник чи користувач картки** - особа, яка на підставі підписаного з емітентом договору має платіжний інструмент.

Другорядними суб'єктами ринку вважаються:

- **Користувач**, що не є особою, яка уклала контракт, у випадку застосування корпоративних чи сімейних карток.

- **Поручитель** - у деяких випадках третя особа, що може дати поручительство за власника карти.

На рис 2. представлені взаємовідносини між основними суб'єктами системи карткових розрахунків.

З правової точки зору суть трансакції з пла-

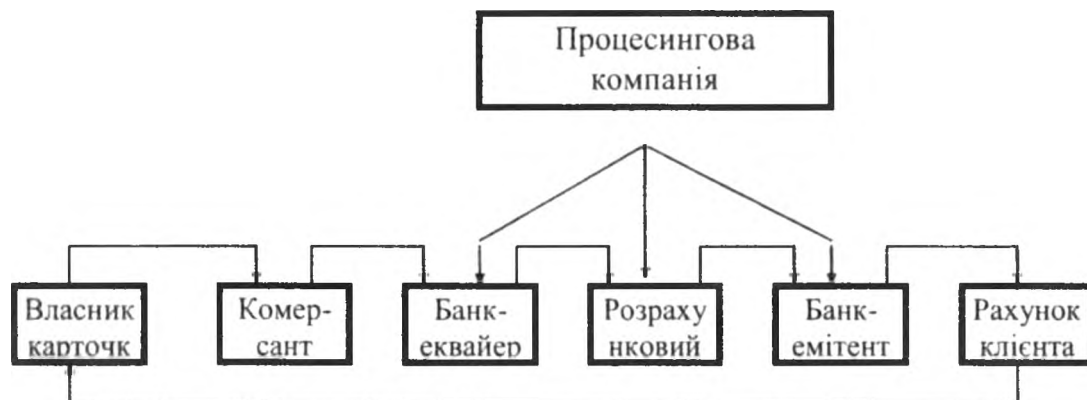

Рис 2. Схема взаємовідносин між основними учасниками операцій з використанням платіжної картки

тіжною карткою полягає у тому, що її власник і продавець після попереднього відкриття рахунків у банку домовляються, що будь-яка угода між ними буде врегульована шляхом кредитування рахунку продавця і дебетування рахунка власника картки. При цьому (за винятком окремо обумовлених випадків) цей платіж буде безумовним і остаточним.

Спеціальний картковий рахунок (банківський картковий рахунок) - на нього зараховуються кошти для подальшого використання, розпорядження яким може здійснюватися за допомогою банківської платіжної карти. При емісії банківської платіжної карти для кожного власника у банку відкривається його спеціальний картковий рахунок. Емісія здійснюється уповноваженими банками на основі договору, укладеного з фізичним (власна карта) чи юридичним (корпоративна карта) особами. При видачі картки кожен клієнт банку одержує свій ПІН - персональний ідентифі-

каційний номер, секретний код, відомий тільки власнику банківської платіжної карти і необхідний для здійснення операцій з банківською платіжною картою. На рис.3 представлено схему операцій у чужій мережі по картках міжнародних систем Visa Int., MasterCard Int. емітованих Банком.

Неухильний ріст популярності системи масових платежів у розрахунках за товари і послуги за допомогою банківських платіжних карток як у світі в цілому, так і в Україні зокрема, робить пластиковий бізнес надзвичайно актуальним і прибутковим для банків, дуже вигідним для користувачів та для підприємств.

Зручність карткової системи розрахунків для користувача перш за все у тому, що йому не потрібно мати при собі великої суми готівки при відвідуванні магазинів, кафе, ресторанів, при поселенні в готелі. Крім того, наявність БПК дозволяє виключити певні фор-

Схема проходження операцій у чужій мережі за картками міжнародних систем Visa Int., MasterCard Int. емітованих Банком

Міжнародна платіжна система	Торгова точка/ Банкомат (ПВН)	Банк торгової точки(банк-еквайер)	Процесинговий Центр платіжної системи	Банк (банк- емітент)
MasterCard Int. 	Валюта операції	Валюта операції	Якщо валюта транзакції: Євро-конвертація евро->гривня Не евро-конвертація: валюта транзакції->євро ->гривня Гривня-конвертації немає	Якщо валюта СКР: Гривня- списання суми в гривні; долл.США чи евро-конвертація: гривня-> дол.США (євро)
VISA Int. 	Валюта операції	Валюта операції	Конвертація валюти операції в долар США	Конвертація долара США у валюту карткового рахунка

мальності, пов'язані із видачею банківських чеків.

Інша перевага карток - можливість отримання кредиту. У картковій системі розрахунків кредит може надаватися навіть без додаткового звернення до банку і в момент купівлі товарів чи при отриманні послуг власник картки використовує автоматично поновлювану банком кредитну лінію. У картковій системі розрахунків користувачів приваблює також зручність здійснення транзакцій завдяки наявності широкої мережі торговельних і сервісних підприємств, які приймають картки як платіжний засіб при купівлі товарів чи отриманні послуг.

Банківські картки дозволили дрібним та середнім торговельним і сервісним фірмам включитися до системи продаж у кредит. Раніше тільки великі роздрібні мережі могли дозволити собі утримувати спеціальний штат для аналізу фінансового стану клієнтів, які претендують на отримання кредиту, для ведення бухгалтерського обліку, контролю за погашенням кредиту тощо. У системі банківських карток кредитором виступає банк, що дає можливість тисячам дрібних і середніх підприємств розширити сферу обслуговування. Нарешті, платіжна картка дозволяє позбутися незручностей і зменшити ризики, які пов'язані із використанням чеків як засобу платежу. Йдеться про труднощі ідентифікації пред'явника чека, ризик відсутності грошів на банківському рахунку чекодавця, часті випадки підробки чеків та інші види злочину чи шахрайства.

IV. Висновки. Впровадження картки дозволило банкам подолати обмеження щодо залучення та обслуговування клієнтури. Раніше ключовими чинниками були місцезнаход-

ження банку та наявність у нього розгалуженої мережі відділень, що потребувало великих капіталовкладень. Картка дозволяє клієнту здійснювати транзакції на великій відстані від банківських установ (розраховуватися за товари, одержувати гроші в системі банкоматів). Клієнт уже географічно не прив'язаний до банку, що розширює коло користувачів його послугами. Отож, швидке поширення банківських платіжних карток, їх перетворення у масовий інструмент розрахунків, неухильний ріст популярності переконливо засвідчують, що платіжні картки стають невід'ємною частиною нашого життя.

1. Закон України „Про платіжні системи і переведення коштів в Україні” від 05.04. 2001 р. № 2346 – III.

2. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 20 березня 1991 р. № 872 (із змінами та доповненнями).

3. Інструкція №7 «Про безготівкові розрахунки в господарському обігу України»: затверджена Постановою Правління Національного Банку України від 2 серпня 1996 р. № 204.

4. *Дорошенко І.* Проблемы организации и проведение операций с международными пластиковыми карточками // Банковское дело. - 1999.

5. Що таке електронні гроші? // Український промисловець. - 1999. -

6. *Усовкин В.М.* Банковские пластиковые карточки.- М.Ж ИПЦ ВАЗАР-ФЕРРО. 1999.

7. www.privatbank.com.ua

In the certain article the principles of function of functioning the market of pay bank cards, their classification and types are considered and the complex approach to the estimation of the effect of introduction the plastic cards is also explained by the autors. It has been proved that in the condition of marketing the most effective way of making noncash transfer payment was to do it in the form of plastic cards.

Андрійчук У.В.

ФУНКЦІЇ ПОДАТКІВ ТА ЇХ ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

В статті аналізуються різні підходи до визначення функцій податків і дається власне визначення суті податків з урахуванням виконуваних ними функцій.

Ключові слова: податки, суть та функції податків.

I. Вступ. Нині існує необхідність всебічного дослідження питань, пов'язаних із впливом системи оподаткування на економічні процеси, оскільки недосконала політика у цій сфері не тільки не сприяє позитивному розвитку економічних процесів, а й виступає як само-